

(Lehet, hogy) meggyilkolták a királyt!

Formabontó könyvismertetés*

*„Mert a mese nagyobb úr a történelemnél is, aki pedig ítélőbírája a királyoknak.
De a mese a történelmet se respektálja, azt gyúr a királyokból, ami neki tetszik.”*

Mikszáth Kálmán**

Aki valaha is próbálkozott írásos vitába bocsátkozni, jól tudja, hogy nem egyszerű eleve vesztes helyzetből ismertetni egy munkát, urambocsá! még kritikát is gyakorolni vele szemben. Adódik persze a kérdés, miből gondolja a bíráló, hogy helyzete nem sok reménnyel kecsegtet? Különösen akkor, amikor Mátyás király életéről és főleg haláláról írott, tehát széles körben ismert és ugyancsak nagy érdeklődést kiváltó témát érintő kötet ismertetésére tesz kísérletet? Az ok nem más, mint amit a bemutatni kívánt kötet mottója frappánsan összefoglal: „Amit a tudósok képtelenek megfejteni, azt mellőzik”. (Sir John Bowring). Eszerint, kötetünk címének ismeretében halványan bár, de gyanítható: Hunyadi Mátyás halálával kapcsolatosan értelmes válasszal még nem rendelkezik a történettudomány, ezért inkább agyonhallgatja azt (pontosabban valamilyen megfontolásból nem bizonyítható válaszokkal rukkolt elő eleddig). Ezért szükséges azt a kíváncsi magyar olvasóközönség számára a „hivatalos tudomány felkent képviselőinek” körén kívül álló személynek megírnia. Nos, erre vállalkozott a „nem jó- vagy rossz-hiszemű, pusztán a tényekre szorítózkodó” (184.) kriminalisztika immáron jubiláló, huszonötödik könyvét kiadó művelője: Dr. Garamvölgyi László.¹

Ilyen felütés után nincs könnyű helyzetben a recenzens, már csak azért sem, mert két megoldás közül kell választania. Az első kényelmesebb, noha szerény eredménnyel kecsegtet. Eszerint röviden, néhány mondatban közli: az említett kötet szakmai nivója, a szerző forrásismerete és -használata nem felel meg az alapvető tudományos elvárásoknak sem, így nincs miért érdemben foglalkoznia vele. Igen ám, de ebben az esetben hamar orrára koppintának, hogy szakmai felsőbbrendűséggel és ebből fakadóan lekezelő hozzáállással próbálja meg az

* Dr. Garamvölgyi László: Hunyadi Mátyás – meggyilkolták a királyt. Studium Plusz Könyvkiadó, Bp., 2012. 342. p.

** Mikszáth Kálmán: A kis primás. Akadémiai, Bp., 1956. (Mikszáth Kálmán összes művei 4. Regények és nagyobb elbeszélések IV.) 76.

1 „Kétségtelen, macerás, időrabló és igen körülményes a tények felkutatása, az események tudományos igényű rekonstrukciója, különösen, ha mindez a »pálya széléről« történik, bár az interdiszciplína fogalma a szakemberek előtt sem ismeretlen. Amikor egy másik tudományágot (jelesül a kriminalisztikát) hívunk segítségül, pontosan annak tisztázása érdekében, amit egyébként a diszkracionális matéria nem tud, vagy nem akar tisztázni, nos, az korántsem eretnokség.” Garamvölgyi L.: i. m. (* jz.) 148.

„igazságot” kiderítő szerzőt és művét félresöpörni.² Így mondandója éppúgy az érdeklődő, de a történettudományi szakmai fogások terén talán kevésbé járatos olvasóban, mint kollégái körében eleve visszatetszést fog kelteni annak valóság-tartalmától függetlenül. Célját, hogy véleménye a munka jelenlegi és majdani olvasóihoz eljusson, biztosan nem fogja elérni.

A másik lehetőség, hogy szakmája szigorú szabályainak – elsősorban a tudományosságban oly fontos ellenőrizhetőséget értve ezalatt – megfelelően megpróbálja a kritikája tárgyát képező művet tudományos eredményt és újdonságot tartalmazó szellemi termék gyanánt kezelni. Ellenvéleményét tehát hosszabb vitacikkben, aprólékos bizonyítással kísérve fejt ki, vállalva annak kockázatát, hogy Dr. Garamvölgyi László és művének olvasói bizony száraz szörszálhasogatásnak fogják tartani mondani-, pontosabban írni valóját. Más megoldás nem lévén, vállalnia kell és részben kötelessége is megtennie ez utóbbit.

Miért? Mert bár kétségtelen tény: időről időre felbukkannak úgynevezett „amatőr” cikkek, kötetek Mátyás király politikai működésével, magánéletével és persze halálával kapcsolatosan is, de ritka köztük az olyan, amelyik magamagát – félig-meddig országos sajtóhadjárat eredményeképpen – tényszerű szakmunkának tünteti fel, sőt vitatkozik a szakemberekkel. Legtöbbjük megelégszik sajtó álláspontjának sajkózásával és a „hivatalos történettudomány” képviselőinek – remélt – nevétségessé tételével.

Dr. Garamvölgyi László könyvének esetében azonban nem erről van szó. Szándéka, hogy „tűzbe hozza” a történetésztársadalmat, vitathatatlan,³ de pusztán

- 2 Szerzőnk láthatóan mindent el is követ a majdani történész reakciók kivédése érdekében. Amikor arról értekezik, hogy a történeti kutatás nem hajlandó elfogadni az új és igaz kutatási eredményeket, a történetésztársadalom jellemzésekor többek között az alábbiakat írja: „Gyanítható persze valamiféle homályos szakmai sovinizmus, a legitim felfogás és álláspont felségvizeinek goromba megzavarása, de akár egyszerű irigység vagy féltékenység is közrejátszhat. Megfigyelhető, mindazokra zúdítottak ösztönözést, akik a rendelkezésükre álló eszközökkel iparkodtak a körülményeket és történéseket más megvilágításba helyezni, valamelyest árnyalni Mátyás végnapjainak eseményeit, más aspektusból boncolgatni az amúgy bonyolult összefüggéseket.” Uo. 149. – Eljárása az egész kötetben rendre visszaköszön: „Mindazonáltal a történettudomány mérhetetlen konzervativizmusa volt a legfőbb kerékkötő – említettük már ezt is –, ami igencsak banális érvekre hivatkozott: ennyi idő távlatában lehetetlen megállapítani Mátyás halálának pontos körülményeit, miáltal kinyilvánították, megfellebbezhetetlenül állították, hogy azokat már sohasem fogjuk megtudni. Kétségtelen: ez a legegyszerűbb: ha valamit úgysem lehet kideríteni, akkor fölösleges bolygatni. (Az esetlegesen másképp vélekedőket pedig ellehetetlenítették, tudománytalan, elfogult, elvakult jelzőkkel illeték!) A tények elferdítése, a valós történések hamis színben való feltüntetése nem csupán szimpla történethamisítás (az is!), hanem a nemzettudat – stílszerűen – megmérgezése, függetlenül Hunyadi Mátyás halálától, amit nyilvánvalóan a szocializmusban sohasem mondtak ki. Bármilyen történelmi esemény manipulált adaptációja beláthatatlan következményekkel járhat: a nagyszerű elődökbe vetett hit a történelmi gyökerek amortizációját eredményezheti. Nagy felelőssége van tehát a történetkutatásnak, éppen ezért nem lehet elegánsan elintézni, megfelelő nyomós indokok nélkül lesöpörni azon vélekedéseket, amelyek Hunyadi Mátyás meggyilkolását komolyan veszik.” Uo. 305.
- 3 „Tudom, ezzel szembe megyek a teljes történész szakmával, de állok elébe, tessék, mérkőzzünk meg! Nekem megvannak a bizonyítékaim és tudom, hogy igazam van.” http://fmh.hu/cimlapon/20120323_vizes_lepedot_garamvolgyi_konyvbemutato (letöltés ideje: 2012. máj. 22.).

ezért nem lenne érdemes hosszabban írni róla. Ezen túl azonban, mintegy „állatorvosi ló” gyanánt számos további elemet is tartalmaz, amelyeken bemutatható, miként nem szabad a forrásokhoz nyúlni és azokról nyilatkozni; így művét arra predestinálja, hogy bővebb vizsgálat tárgya legyen. Ám a megelőlegezett vélemény helyett beszéljenek a munka állításai és forrásai, illetőleg azok kritikája. Előbbieket írásom szokatlanul nagy terjedelme ellenére is erősen szelektálni kellett, csupán a legfontosabbak és legjellemzőbbek felhasználására van mód.

1. Először a kötet alaptételéről: „A történészek a mai napig állítják, hogy Mátyás természetes halállal halt meg agyszélhűdésben, gyomorrontásban, esetleg köszvényben. Én pedig azt állítom: Mátyás összeesküvés áldozata lett és meggyilkolták. Három évig kutakodtam levéltárakban, mire erre a megdöbbentő megállapításra jutottam.”⁴ Szerzőnk nem árul zsákbamacskát. Ha csak a címlapot tekintjük, máris tisztában lehetünk a majdani mondanivalóval: „A legendás uralkodó számos népmese hőse, ám a valóságban egy igazi krimi főszereplője volt... Hunyadi Mátyás. Meggyilkolták a királyt.” Azaz Mátyás királyunk nem természetes halállal halt meg, hanem gyilkosság áldozata lett. Ezt az első, de még a második pillantásra sem meglepő állítását követően a szerző több száz oldalon vonultat fel vélt vagy valós indokokat állítását alátámasztandó. Ezzel párhuzamosan igyekszik azt a képet sugallni, hogy a „hivatalos történelmi álláspont” ezzel szögesen ellentétes. Nos, ezek után bármelyik történészben az első gondolat az, hogy akármiképp is igyekszik mindezekkel szemben érvelni, hiábavaló papírpazarlást folytat csupán. Szerencsénkre a generációkon átívelő szakmai összefonódás, egymásra építkezés segítséget jelent egy efféle „szenzációs felfedezés” értékelésekor, tehát a ma története – látsszék bármennyire is annak – nem magányos, nem egyedül végzi izgalmas nyomozómunkáját. Tudományunk hozzávetőleg másfél évszázados múltjának köszönhetően láthatatlanul is mellette állnak a témát kutató elődei és segítségére vannak azok páratlan gazdagságú publikációi. Rendelkezésünkre áll például Kubinyi Andrásnak, a Mátyás- és Jagelló-kor talán legjelentősebb 20. századi magyar kutatójának idevágó, két évtizednél régebben papírra vetett megállapítása, amelyet Dr. Garamvölgyi nem ismer. Lásuk, hogy is hangzik: „Ezzel szemben az országos megdöbbenés, zűrzavar, a felkészületlenség – valamint Mátyás még említendő tervei – azt mutatják, hogy senki sem gondolta volna, hogy ez az esemény [ti. a király halála – H. R.] ilyen hirtelen fog bekövetkezni. Ezért nem véletlen, hogy már igen korán felbukkan a középkori politikai személyiségek váratlan halála alkalmával szinte menetrendszerűen felmerülő mérgezési hírek. Az itáliai Pesaroban május 8-án úgy tudták, hogy felesége, Beatrix mérgezte meg. Ma már nehéz lenne a mérgezési ügyben állást foglalni. Ha úgy tetszik Nagylucei kincstartó esetét a svájci kövekkel, Bakócz ház-elidegenítési ügyét is lehetne úgy értelmezni, hogy várták Mátyás halálát. Ebben az esetben akár összeesküvést is feltételezhetnénk, ami egyrészt valószínűtlen, hiszen nem jó, ha mérgezési tervről többen tudnak, másrészt ebben az esetben a főszereplők sokkal tervszerűbben viselkedtek volna a

4 <http://www.ahirlap.hu/web2.php?fo=hir&hhir=2126> (letöltés ideje: 2012. máj. 23.).

halál után. Száz éve Korányi Frigyes orvosprofesszor a krónikás leírások alapján természetes halálra, agygutaütésre gyanakodott.⁵ Hozzá kell azonban tennünk, hogy Bonfini nem volt orvos, nem biztos, hogy leírása csak egyféleképpen értelmezhető. Végeredményben az összes, itt nem idézett adatot is figyelembe véve nem zárhatjuk ugyan ki a mérgezés, sőt a megmérgezés tényét sem, ez utóbbit mégis valószínűtlenné tartjuk.⁶ Talán ennyi elég is lesz annak illusztrálására, hogy mennyire negligálja a „hivatalos” tudomány a nagy király halálával kapcsolatos körülményeket. Ennélfogva ki kell jelentenünk, hogy a tudományos álláspont – vagy legalábbis annak egyik mérvadó képviselője – szerint sem vethető el végérvényesen a mérgezés lehetősége. Legfeljebb a források alapján nem különösebben valószínű. Ám ezekről a meglehetősen furcsán viselkedő apróságokról – mármint a kútfőkről – majd később.

Aprópó, „hivatalos álláspont”. E kifejezés (ahogyan arra szerzőnk számtalanszor utal vagy azt felhasználja, például: 148.,⁷ 149.) ugyanis gyámolítja azt a vélekedést, mely szerint a történészek mintegy a nemzet háta mögött összesúgva kívánják megfosztani az igazság után vágódó honfitársaikat múltjuk valós tényeitől. Anélkül, hogy ezt a véleményt (alighanem hiábavalóan) befolyásolni kívánám, csupán tanulságos példaként tartom szükségesnek megemlíteni, hogy a korszak imént idézett, valóban elsőrangú, nemzetközileg is elismert kutatójának, Kubinyi Andrásnak 1490–1491-ről írott tanulmányát az utóbbi esztendőben újabb kutatások, fiatal kutatók számos helyen módosították, alkalmasint megállapításait cáfolták. Utóbbi szerzők ráadásul az MTA történelmi kutatóintézetéből és néhai Kubinyi professzor munkahelyéről, az ELTE illetékes tanszékén tanuló doktoranduszok közül kerültek ki.⁸ Ezen eredmények fényében érdemes talán elmerengeni afölött, hogy milyen elnyomó erővel is bír az a bizonyos „hivatalos álláspont”. Kényelmes és roppant hatásvadász mindennek sokszori hangoztatása, csupán egyetlen hiányossága van: nem igaz. A „szocializmus” egyes időszakaitól eltérően egész egyszerűen nem létezik „hivatalos” álláspont, legfeljebb egyes történészek álláspontja, akik sokszor vitákat folytatnak egymással. Sőt akadnak köztük olyanok, akik azonos munkahely azonos szobájában ülnek nap mint nap, s – *horribile dictu* – mégsem egyezik véleményük számos történelmi kérdésben. Azaz: a történelmi és emberi habitus számtalan egyedi nézőpontot produkál, s

5 Korányi jelentése – amely Fraknói Vilmos hagyatékával került a Magyar Országos Levéltárba – megtekinthető: Rácz György: Megmérgezték-e Mátyás királyt. http://www.mol.gov.hu/a_het_dokumentuma/megmergezteke_matyas_kiralyt.html (letöltés ideje: 2012. máj. 23.).

6 Kubinyi András: Két sorsdöntő esztendő (1490–1491) Történelmi Szemle 33. (1991) 4.

7 „Antagonisztikus tehát az ellentmondás: miközben a plebsz áhítja a legendákat, az (ál)tudomány szisztematikusan igyekszik a magyar történelem nagyjainak emelt képzeletbeli márványobeliszket lerombolni.” *Garamvölgyi L.*: i. m. (* jz.) 148.

8 Pl.: Neumann Tibor: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán: A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492). Századok 144. (2010) 335–372., 145. (2011) 293–347. – Pl.: Péterfi Bence: Az 1491. évi pozsonyi béke kiskapui. Egy cseh zsoldoskapitány, Jan Zvolský alsó-ausztriai birtokszerzése. In: Tiszteletkőr. Történelmi tanulmányok Draskóczy István egyetemi tanár 60. születésnapjára. Szerk. Mikó Gábor–Péterfi Bence–Vadas András. ELTE Eötvös Kiadó, Bp., 2012. 105–116.

csak egy közös bennük: a szakma műveléséhez nélkülözhetetlen ismeretek és készségek birtokában fogalmazódtak meg, nem „hivatalos”, hanem hivatásos álláspontok tehát. Azt gondolom, a vélemények, a kutatási eredmények és a módszerek sokszínűségét nincs értelme tovább fejtegetni. Így volt ez régen is és még inkább így van ez manapság. Ám ha Dr. Garamvölgyi szemére csak mindennek nem-ismeretét vethetnénk, aligha lett volna érdemes belevágni ebbe a recenzióba.

2. Dr. Garamvölgyi kötetének ugyanis van egy sajtóságos, több helyen megragadható, s a fentebb boncolgatott kérdéssel szorosan összefüggő további vonulata. Ez pedig a 20. századot (is) átlengő, „Ki az igazi magyar történelmi hős?”, „Milyen a jó magyar történész?” kérdések és azok részletei. Ha a fentebb mondottak nyomán ugyanis feltesszük, hogy a „hivatalos” tudomány igyekszik nemzeti nagyságunk egyik emblematikus képviselőjét, nevezetesen Mátyás királyt – egészen pontosan halálának körülményeit – kibebizéni, meghamisítani stb., akkor máris a „Habsburgok által felbérelt vadkan” toposzként fel-felbukkanó és mindent fekete-fehér képre egyszerűsítő eseténél vagyunk. Szerzőnk ki is használ minden lehetőséget, hogy ezeket a magyar szívnek oly fájdalmasan kedves húrokat megpengesse, egykori nagyságunkról megemlékezzen.⁹ Műve előszavában már az első mondatban igyekszik leszögezni, hogy „Szent István után talán ő volt a legnagyobb királyunk (Nagy Lajos és Zsigmond nem volt magyar)”. (9.) Helyben is vagyunk. Egy magyar királyt csak a gonosz és ármánytól sem visszariadó ellen mérge, tőre, fűgége vagy cselvetése juttathatta sírba, amint azt Dr. Garamvölgyi egyik sokszor idézett forrása, Grandpierre K. Endre monográfiájában világossá tette.¹⁰

A történésznek itt sok keresnivalója nincs. A kérdés – úgy tűnik – eldőlt: Árpád-házi Mária (1257–1323) dédunokája, V. István magyar király ükunokája, az így kis részben, de az Árpádokkal vérrokon, továbbá Magyarországon nevelkedett, magyar anyanyelvű Anjou Nagy Lajos nem volt magyar, Luxemburgi Zsigmondról már nem is beszélve.¹¹ Adódik tehát a felvetés: mitől lesz valaki „magyar” király és ellenkezőleg. A cselekedeteitől? Alattvalói számától? A meghódított területektől? Vérségi származásától? Minekutána Dr. Garamvölgyi már Mátyás 1458. évi trónra kerülése tárgyalásakor megelőlegezi, hogy „amikor azt

9 Amikor épp a Német-római Birodalomról és Lengyelországról szól, mintegy közbevetőleg megjegyzi: „Magyarország elcsatolásával mindkét szomszédos állam – kimondani is furcsa, mármint hogy szomszédos – óriási területet és hatalmi, gazdasági, politikai potenciált nyer.” *Garamvölgyi L.: i. m. (* jz.) 47.*

10 *Grandpierre K. Endre: Magyarok titkos története. Titokfejtő, Bp., 1991. passim.*

11 Itt idézhetők Hédervári Kont István kardhordozójának szavai, amelyeknek rögzítését Thuróczy János krónikájának köszönheti az utókor. Ura kivégzése után könnyekre fakadt, s ekkor Zsigmond hozzá fordult: „Fékezd, fiam a könnyeidet, hagyd abba a sírást, íme én, a te urad többet adhatok neked, mint az, akit lefejeztek.” Erre a válasz az alábbi volt, s az utókor ezt a néhány szót máig szajkózza: „Sohasem szolgálnálak téged, te cseh disznó!” *Thuróczy János: A magyarok krónikája. Az 1486-ban Augusburgban nyomtatott, az Országos Széchényi Könyvtárban őrzött ősnymtatvány színezett fametszeteinek hasonmásával illusztrálva. Fordította Horváth János. Európa, Bp., 1978. 334.*

hangsúlyozzuk, végre magyar király került a trónra, akkor elsősorban erre célzunk, hogy tudniillik mindenekelőtt az ország sorsát, a nép boldogulását tartotta szem előtt” (53.), így a megoldást maga adja a kezünkbe. Tetteiről és hatalmáról ekkor még nem beszélhetünk, más megoldás nem lévén tehát, származását és szándékát tekintve kell magyarnak gondolnunk királyunkat (eszerint Zsigmond és Nagy Lajos nem a „nép boldogulását” akarta). Ám ha a fenti két uralkodó fennakadt a képzeletbeli rostán, akkor a közismerten és bizonyítottan apai ágon havasalföldi (nem kizárható, hogy uralkodói) felmenőkkel büszkélkedő Mátyás miért nem?¹²

Félő, hogy az eljárás mögött egyéb megfontolás lappang, ami nem más, mint a 21. század emberének a középkorhoz képest meglehetősen furcsa, de saját korában helyénvaló gondolkodásmódja. Az ugyanis, hogy ki a magyar, ki a román vagy a szlovák, csak a modern kor emberének, társadalmának és politikusanak fontos. A 15. század Magyarországon ennek vajmi csekély jelentősége volt. Megkockáztatom, ha megkérdezték volna egy magyarul és szlávul/szlovákul egyaránt beszélő felvidéki nembest, hogy milyen nemzetiségűnek vallja magát, hát bizony, igencsak értetlenkedve nézett volna a kérdezőre. Anyanyelvét illetően még csak-csak tudott volna érdemi választ adni, ám hogy nemzetisége milyen? Természetesen a magyar Szent Korona alattvalója, a magyar politikai nemzet tagja, s a legkevésbé sem érdekelte, hogy a nyelv vagy a nyelvek, amit beszél, miféle közösséghez kapcsolja (legalábbis, ahogyan a mai ember gondolja). E szakasz zárásaképpen le kell szögeznünk: Hunyadi Mátyás ízig-vérig magyar király volt a 15. században minden szempontból (éppen ezért ugyanilyen hiábavalóság külhoni tudósok részéről őt „románná” megtenni), de nem biztos, hogy hovatarozása teljesen megfelelné a mai kor embere nációról vallott elvárásainak. Anyanyelve magyar volt, környezete zöme magyar volt, s több generációval korábbi felmenőinek „származása” aligha érdekelhette. Ezért is anakronisztikus a szerző részéről e húrok pengetése. Eljárása persze világos célt szolgál: ennek a kérdésnek a megítélése is kihegyezhető a „magyar igazságot” felfedező-bemutató kötet és a vele szemben álló, a nemzeti elvárásoknak, érdekeknek nem megfelelően tevékenykedő történészek ellentétére. Ezen keresztül pedig közvetett módon felhasználhatja állításainak további hitelesítésére. Úgyes, csak ha célunk „szellemi archeológia helyett bizonyítási eljárást” folytatni (245.), akkor bizony szükségünk van – amint ezt Dr. Garamvölgyi is számtalanszor hangsúlyozza, nagyon helyesen – a forrásokra. Az alábbiakban tehát az általa felhasznált források körét, hitelességét vesszük górcső alá.

3. Első példánk tökéletes átmenetet jelent a fentebb mondottak és a forrás-tani kérdések között. Aki ugyanis figyelmesen olvassa a tárgyalt kötet negyven oldalnál is többre rúgó első két fejezetét (*Matykó* és *Az apród*), meglepő felfede-

12 Legutóbb a témáról kimerítően, az összes elérhető forrás elemzésével: *Lupescu Radu*: Hunyadi Mátyás: az ősökötől a hatalom küszöbéig. In: Hunyadi Mátyás, a király. Hagyomány és megújulás a királyi udvarban 1458–1490. Kiállítási katalógus. Szerk. Farbak Péter et al. BTM, Bp., 2008. 35–49.

zést tehet. Már néhány sor után is az az érzés kerítheti hatalmába, hogy az ott tárgyalt eseményekkel, „sztorikkal” már találkozott valahol. Eleinte – mint minden Mátyás-korral foglalkozó személy – Bonfinire, a korszak legfontosabb elbeszélő forrását megalkotó történetíróra gyanakodnánk, de hamar kideríthető, hogy sem ő, sem pedig további elbeszélő vagy okleveles források efféléket nem őriztek meg számunkra. De akkor honnan tudja mindezt szerzőnk? Kutakodás nélkül is megkapjuk a választ, mivel ő maga utal rá több helyütt (például 30., 35.), hogy ezen oldalak eredete Harsányi Zsolt munkájára vezethető vissza. Harsányi talán nem szorul bemutatásra, közismert és sikeres írója, újságírója és műfordítója volt a két világháború közti esztendőknél. 1940-ben – azaz Mátyás vélt születési ideje 500. évfordulóján – jelentette meg *Mátyás király* című nagyszabású történelmi regényét, ami hosszú mellőztetés után 1985-ben jelent meg ismét *Matthias rex* címmel. S bár Harsányi kora történéseinek műveit ismerte és használta (ezt Dr. Garamvölgyi nem is feledi el hangsúlyozni, 134.), minden kétséget kizáróan klasszikus történelmi regényt alkotott, fantáziája töltötte ki az általa csupán töredékesen ismert adatok hatalmas réseit. S ez a történelmi regény lett Dr. Garamvölgyi sorvezetője, amikor a király 1458 előtti működéséről írt!

A jelek szerint a szerző maga is érezte, hogy megállapításai így könnyen vitathatóvá válnának, ezért gondoskodott azok hitelesítéséről. No persze nem elbeszélő vagy okleveles forrásokkal ütköztette Harsányi „megállapításait” (37.), hanem az ezekkel szemben joggal és kötelezően megfogalmazandó kritikák élet igyekezett elvenni. Történt ugyanis, hogy Harsányi regényének említett 1985. évi kiadásához Fügedi Erik történész írt egy hatoldalal utószót, melyben Harsányit és művét igyekezett elhelyezni az eredeti és az új kiadás korában. Már ő is felhívta a figyelmet a regényes életrajz buktatóira, az abban olvasottak valósághoz való viszonyára, utalt a regény súlyos nemzeti (ám eredeti megjelenési idejében teljesen természetes) elfogultságára. S itt csapott le rá Dr. Garamvölgyi „szakmai” kritikája. Idézem: „Csínján kell bánnunk a történelmi tárgyú alkotások kritikáival, méltatásaival, műbírálataival (mellesleg ez vonatkozik az irodalomtörténetre is), mert bizony az elmúlt rendszerben azok gyakran pártosak, az aktuális ideológiával erősen átítatottak. Fenntartásaink persze akkor lehetnek, ha az adott politikai rendszer a saját hatalmi érdekeinek megfelelően alakítja, torzítja, hamisítja meg a történelmi tényeket, kilúgozza azok valóságtartalmát, hogy azzal egyszersmind átöblítse az agyakat.” (136.) Kibújt tehát a szög a zsákból: Fügedi kritikáját 1990 előtt fogalmazta meg, így azt jó eséllyel kell/lehet pártos-tudományos véleménynek tekinteni – szemben ugye a fentebb vázolt, valós tényeken alapuló igaz magyar történettel –, következésképp a Harsányi-regényben foglaltakat akár igaz megállapításoknak is tekinthetjük. Ha jól értem, ezzel szerzőnk átvágta a gordiuszi csomót. Ahelyett hogy az 1940 előtti, bőséges Mátyás-szakirodalmon rágta volna át magát (az azóta eltelt évtizedek terméséről már nem is szólva), az azt „közismerten” felhasználó Harsányi regényével vélte kiválthatónak e munkát. Aki pedig erre megjegyzést tenne, az vessen magára, egy mindannyiunk örömére letűnt totalitárius rendszer „kiszolgálóját”, Fügedi Eriket (is) védené. Láthatóan szerzőnk – a

korszak szakirodalmán kívül – nem ismeri Fügedi Eriket és történészi munkásságát sem, akit épp a „szocializmusban” távolítottak el a levéltárügyből és a történettudományból. Az 1945 előtt ígéretes pályán induló, remek szakember Fügedi 1953–1965 között a nagykőrösi konzervgyár statisztikusaként (!), majd 1965–1980 között a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának munkatársaként dolgozhatott. Röviden ennyit a „rendszer kiszolgáló” Fügediről. Nem vele van baj ugyanis, hanem azzal az eljárással (és a méltánytalanul alkalmazott *argumentatio ad hominem* érveléssel), amely Harsányi Zsolt regényét a történeti források közé kívánja sorolni. Ám ez még csak a kezdet, Mátyás 1458 előtti életideje. Indokolt figyelmet szentelni az uralkodásról és főleg a legnagyobb terjedelemben tárgyalt halálról-gyilkosságról szóló fejezeteknek is. Ehhez néhány, a szerző munkamódszerét remekül illusztráló példát érdemes röviden áttekintnünk.

4. Az első az ismert, úgynevezett köztörténeti adatok tudatos, avagy véten mellőzése, a források és az irodalom tudatos/öntudatlan félreértése. Első példánk az 1479-es kenyérmezei csata említése, melyet a 64. oldalon írottak szerint a török, míg a 65. oldalon szereplő adatok szerint a magyar hadak fejeztek be győzelemmel. Nem vitatva, vélhetőleg az elgépelés ördöge űzött a szerzővel és fog űzni az olvasókkal is tréfát, ám nem lehet mindent a számítógépekben (is) lakozó ördög mesterkedéseire fogni.

Ráhangelődésképpen biológiai csodaként idézhetjük meg Cillei Ulrik alakját, aki a 22. oldalon előadottak szerint püspök volt és 1456. november 9-én Hunyadi László kezétől halt meg, majd kicsit továbblapozva, az 55. oldalon már háttérbeli támogatója a Mátyás ellen 1459 elején szervezett összeesküvésnek, legalábbis a félreérthető fogalmazás ezt sugallja a részletekben esetleg kevésbé járatos olvasónak. Persze összeesküvés ide, külföldi támogatás oda, a király, pontosabban hű hadvezére, Nagy Simon szembeszállt a zendülőkkel. Igaz ugyan, hogy az első csatát április 7-én Körmend táján elveszítette, ezért Mátyás elé állván serege megtizedelését kérte. A bölcs király újabb lehetőséget adott kipróbált katonájának, aki ugyancsak Körmend környékén immáron tönkreverte a Mátyás ellen lázadókat. Ráadásul mindezt tíz nap alatt bonyolította le.¹³ A történettel azonban akad egy nem elhanyagolható probléma, amit Dr. Garamvölgyi László figyelmen kívül hagyott: nem igaz. Közel másfél évtizede ismertek ugyanis azok az eredmények, melyek igazolják, hogy csak egy, történetesen Mátyás hadai számára vesztés csata zajlott Körmendnél, s a második, győztes akciót csupán a királyi propaganda teremtette meg. Igaz, az idő megmutatta, utóbbi sikere lényegesen tartósabb néhány lovasrohaménál. A lázadás ugyanis elbukott, a fiatal Mátyás sikerrel védte meg hatalmát.¹⁴

13 Garamvölgyi L.: i. m. (* jz.) 87.

14 Veszprényi László: „Reddidit amissum fugiens Germaus honorem”. Az 1459-es körmenői ütközetek historiográfiájához. In: Tanulmányok Borsa Iván tiszteletére. Szerk. Csukovits Enikő. MOL, Bp., 1998. 319–325.

Érdekes eleme Dr. Garamvölgyi érvelésének, amikor Bakóc Tamás győri püspök, királyi titkár szerepéről tesz említést, akit – egyébiránt jogosan – „bennfentes személyként” határoz meg a király környezetében. Olyannyira, véli szerzőnk, hogy Mátyás „rábízta bécsi házának eladását (Rác György szerint »eladományozását«)”. (274.) Látható, Dr. Garamvölgyi jó nevű, a szakmában ismert történészre hivatkozva jellemzi Bakóc titkár jelentőségét. Ám – s ez Bakóc egykor volt politikai fontosságát persze nem, csak a szerző hitelét csorbítja – utána nézve Rác György „publikációjának”, egészen más eredményre juthatunk. Először: Rác György a témáról nem írt, csupán a Magyar Országos Levéltár honlapján tette közzé Korányi Frigyes korábban már említett orvosi véleményének digitális képi változatát, amit ott közérthetően jelzett is. Másodsor: e képközlés mellé csatolta két kortárs kutató, Kubinyi András és E. Kovács Péter véleményét a király halálára vonatkozóan.¹⁵ Harmadsor: a Bakóc-féle eladományozás „ténye” Kubinyi idézett szövegéből való, de ott szó sincs arról, hogy Bakóc bármit is eladományozott volna a király javaiból. Éppen azt ecseteli Kubinyi, hogy Bakóc a saját bécsi házát adta el, amit úgy értelmez, hogy a király halála az udvarban forgó előkelőségek számára előrelátható volt.¹⁶ Az olvasóból jogosan buggyan elő a kérdés: vajon Dr. Garamvölgyi „tudatos tévesztés” vagy szövegértési nehézségből eredő hibasorozat áldozata lett?

A hasonló bakiknál maradva, olykor nehezen értelmezhető önellentmondásokra bukkanhatunk. Remek illusztrációja ennek egy jelentéktelennek látszó kifejezés, a húsvétot közvetlenül megelőző vasárnap, a virágvasárnap nevének számtalan formájú előfordulása. Eleinte persze csak egy lektor működésének hiányára gyanakodnánk, ám figyelmesebben olvasva a kötetet, ennél alighanem többről van szó. Dr. Garamvölgyi – erről még lesz szó bőven – számtalan szerzőtől vett át rendkívül hosszú, olykor oldalakat kitevő egyenes idézeteket, vendég-szövegeket, jelezve persze azok más szerzőtől való voltát. Ezekben, mivel Mátyás halálának körülményeiről van szó, sokszor előfordul a virágok ünnepének (Bonfininél: *celebratio Palmarum*) neve, ami a virágvasárnap latin nevének magyarosítása. Ugyancsak több helyütt olvashatjuk magát a virágvasárnap ünnepnevet is ezen átvett idézetekben. Ám amikor maga a szerző fogalmaz, más a helyzet. Mintha nem lenne tisztában azzal, hogy miről is ír: „Pompás az ünnepség, drágán van feldíszítve az oltár, elegáns mindenki, Mátyás ezúttal is megadja a módját – hitvallásának megfelelően – a virágok ünnepének.” (171–172.) Ho-

15 http://www.mol.gov.hu/a_het_dokumentuma/megmergezteke_matyas_kiralyt.html (letöltés ideje: 2012. máj. 30.)

16 „Bécsben Mátyás látszólag jól volt, de néhány esemény már mintegy előrevetítette a jövődő változásokat. Március 12-én Bakóc Tamás királyi titkár eladományozta bécsi házát: a tanúk Ernuszt Zsigmond pécsi püspök és Geréb Péter voltak. Április 4-én, virágvasárnap reggelén a búcsúzó svájci követ felkereste Nagylucsei Orbán kincstartót, hogy a számára a királytól kiutalt pénzt megkapja. Orbán azonban közölte, hogy nincs elég a pénztárban, csak egy részét tudná kifizetni, várjon néhány napig. A követ udvariasságból nem vett fel semmit, járandóságát azonban már sohasem kapta meg.” *Kubinyi András: Mátyás király*. Vince, Bp., 2001. 120–121.

gyan történhet meg Dr. Garamvölgyivel, hogy ennyiszor olvasva több más szerző idevágó dolgozatát, nem lett világos számára, hogy miféle ünnepről is van szó?

Ugyancsak megdöbbenően hat a korban és a témában kevésbé járatos érdeklődő, nemhogy a szakember számára, hogy a kötet egészében az „uralkodóházak”, „uralkodócsaládok” kifejezés következetesen „udvarházak” formában bukkan fel (például: 59., 153., 264.), amely szó köztudomásúan nem familiát, hanem ’nemesi lakóhely’-et, azaz magát az épületet jelenti. A mátyási hadsereg gyalogsága által használt védőfelszerelések terén is mosolyra fakasztó terminológiai megoldásba botlunk. Eszerint a nehézfegyverzetű gyalogság „egymáshoz támasztott nagy ülőpajzsokkal fal módjára vette körül a könnyű gyalogságot”. (93.) Eleinte persze csupán gépelési hibának vélnénk az ülőpajzs feltűnését, s helyesen ütőpajzsra javítanánk magunkban a szöveghelyet. Ám ez sem segít, ugyanis könnyű ütőpajzsokkal nem lehet falat alkotni, csak nehéz állópajzsokkal, úgynevezett pavézékkal, amint azt tették is a korban.¹⁷

Láthatóan a számok körül is akadnak zavarok a kötetben. Szerzőnk állítása szerint Mátyásnak „20 ezer firenzei és dalmát építész, ornamentátor dolgozott”. (80.) A számadat teljesen képtelen voltárról nem szólva, az idézet egy további szövegfelhasználási eljárásra is rámutat. Minekutána Dr. Garamvölgyi László ezen adatot Teke Zsuzsa állításaként tárja elénk, s a neves középkorkutatótól csupán két művet tüntet fel irodalomjegyzékében, könnyű nyomára bukkanni a szöveghelynek. Ez pedig a *História* című történelmi népszerűsítő folyóirat 2008. évi 10. száma, amelyben valóban megjelent Teke Zsuzsa *Mátyás itáliai politikája* című kis írása.¹⁸ Ám ebben sehol sem esik szó dalmát vagy itáliai díszítőkről, különösen nem 20 ezerről. Egy oldallal előrébb lapozva, a folyóiratszám egészen végigfutó kronológiai segédtablán azonban megtaláljuk a nevezett idézet alapját jelentő szöveget teljes terjedelmében, igaz, ott csak húsz főt említve.¹⁹ Az idézőjelek közt olvasható szöveg tehát teljes egészében innen származik, az eredetitől eltérően tévesen kiegészítve és a „szomszédos” cikk szerzőjének nevéhez kötve. Ennyit a pontosságról és a tények tiszteletéről.

5. Az efféle „apróságokhoz” képest azonban Dr. Garamvölgyi felvonultat igazi nagygyúkat is bizonyítási eljárása során. Ezek között az egyik Szapolyai István ausztriai kormányzó 1490. április 21-én, tehát a király halála (április 6.) után kevéssel kelt, Bártfa városának címzett levele, mely napjainkig a város levéltárában maradt fenn. Ebben olvasható egy mondat, amelyet Dr. Garamvölgyi a gyilkosságban tettestársnak minősített Szapolyai részéről beismerő vallomásnak tekint. Végre, lélegzik fel a történész, érdemi forrás érdemi adatairól van szó. No, de miben is áll a beismerés?

A szerző szerint a levél záró soraiban megfogalmazott, Fraknói Vilmos fordításából vett mondanivaló („Immár elméledjünk arról, hogy Magyarországot a

17 B. Szabó János: Mátyás seregének gyalogsági pajzsai, a pavézék. In: Hunyadi Mátyás, a király i. m. (12. jz.) 298–299.

18 *História* 30. (2008) 17–22.

19 Uo. 15.

szorongattatástól és elnyomástól, mit ekkorig szenvedett, megszabadítván, régi szabadságába helyezük vissza”, 207.) világos bizonyítéka annak, hogy Szapolyai István mindenben együttműködött a gyilkosságot tevőlegesen végrehajtó Beatrix királynéval. Vélekedése szerint erre nem más, mint a „megszabadítván” szó utal egyértelműen: „Hogyan fogalmaz Zápolya? »Megszabadítván!« Nem azt írja, hogy megszabadult az ország – már ha ragaszkodunk a szóhoz, de ez még mindig bűnösséget sugall – a »szorongattatástól és elnyomástól«. Nem! Kifejezetten a tevőleges magatartásra utal, amely ebben az esetben bizonyára nem lehet más, mint gyilkosság.” (207.) Minthogy szerzőnk érvelésében kulcspozíciót foglalnak el a fentiek, illő, hogy alaposabban is megvizsgáljuk a kérdéses szöveghelyet.

Ami a mondat értelmezését illeti, érdemes annak ősforrásáig, a latin eredetiig, illetőleg első magyar nyelvű közlőjéig visszamenni. Kezdjük az utóbbival. Fraknói Vilmos címzetes püspök, kanonok-történész két művében is hozza ezt a mondatot magyar fordításban. Lássuk a két szöveghelyet:

„Immár elmélkedjünk arról, hogy Magyarországot a szorongattatástól és elnyomástól, mit ekkorig szenvedett, megszabadítván, régi szabadságába helyezük vissza!”²⁰

„Immár arról elmélkedjünk, hogy Magyarországot a szorongattatástól és elnyomástól, a mit ekkorig szenvedett, megszabadítsuk, régi szabadságába visszahelyezzük.”²¹

Nem kell filológusi diploma annak megállapításához, hogy a két publikált változat nem egészen ugyanazzal a jelentéssel bír. Míg az elsőt valóban lehet úgy értelmezni, hogy az ország épp megszabadult valami nagy tehertől (alkalmasint tehát a zsarnok királytól), addig ez a második esetében már nehezen kivitelezhető. Itt egyértelműen arról szól Szapolyai, hogy az eladdig ért bajoktól ezután megszabadítsák az országot, tehát egy elkövetkező feladat végrehajtására utal, s nem múltbéli eseményre. De ez csak a fordítások gondja. Ráadásul Dr. Garamvölgyi Lászlót ez a problematika sem zavarta meg, minthogy csak az egyik változatot ismerte, történetesen azt, amelyik kapóra jött koncepciója igazolásához. De vajon melyik a helyesebb, a valósághoz közelebb álló? A válaszadáshoz a latin szöveghez kell visszatérnünk.

Ezt megelőzően azonban nyomatékosítani kell, hogy egy levélből kiragadott mondat (amiről itt szó van) olykor bizony más értelmezést nyerhet, mint ahogyan azt leírója elképzelte. Így történt ezzel a Szapolyai-idézzel is. Ha ugyanis az egész levelet tekintjük²² – immáron nem először – meglepetésben lehet ré-

20 *Fraknói Vilmos*: Hunyadi Mátyás király 1440–1490. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1890. (Magyar Történelmi Életrajzok) 392.

21 *Úó*: A Hunyadiak és a Jagellók kora (1440–1526). Athenaeum, Bp., 1896. (A magyar nemzet története IV.) 334.

22 Szövegének kiadása: *Carolus Wagner*: *Analecta scepusii sacri et profani*. IV. Landerer, Posonii et Cassoviae, 1787. 21–22. – Az eredeti irat (melyet Bártfa város levéltára őriz) fényképmásolata (Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény 215 547.) az interneten bárki számára elérhető: <http://mol.arcanum.hu/dldf>.

szünk. Abban ugyanis szó sincs a zsarnok királyról vagy bármi erre utaló elemről. Éppen ellenkezőleg. Szapolyai az első sorokban arról tájékoztatja a várost, hogy a király halála akkora csapás, amely őt magát személyesen is megrendítette. Az uralkodó elvesztésével előállott helyzet nagy veszélyt jelent a címzettek számára is, ezért működjenek együtt ottani embereivel (a Szapolyaiaknak Szepesben és Sárosban kiterjedt birtokaik voltak). Korvin János és Beatrix kérésére – habár azok Budára tértek vissza – ő Ausztriában maradt a tartomány védelme miatt. Végezetül meghagyta a városnak, hogy „különösképp gondoskodjatok, hogy zsoldosok vagy idegen hadak ott munkálatokat és ostromokat ne kezdjenek, erősségeket ne emeljenek, s gondoskodjatok és figyelmezzetek, hogy azoktól a baljós előjelektől és szenvedésektől, melyeket veletek együtt a Magyar Királyság eddig elszenvedett, megszabadíttasson, s az ország veletek egyetemben régi szabadságába visszaállíttassék”.²³ A szövegkörnyezet és a megfogalmazás napnál világosabb: Szapolyai éppen nem Mátyás ellenében nyilatkozott, hanem annak halálát fájalta, óva intette Bártfát az esetleges katonai veszélyektől, és reményét fejezte ki – mert az ellenkezőjére korábban volt már példa –, hogy idegen hadak betörése miatt nem fognak kárt szenvedni. Azonfelül a két legfontosabb igealak nem múlt idejű, hanem előremutató: *liberetur*: 'megszabaduljon', illetőleg *restatuetur*: 'visszakerüljön'.

Tagadhatatlan, a szöveg arra is utal, hogy a mátyási (kétségtelen) szigor, ahogyan később mondták, az úgynevezett „káros újítások” végleg eltöröltessenek, ám ebben újdonságot megint csak nehéz találni. II. Ulászló király koronázási hitlevelének egyik fontos pontja éppen ezen újítások (például a birtokfoglalások) visszavonását tartalmazta. Önmagában ezt a szándékot nehezen lehetne gyilkosságot beismerő vallomásként értékelni, ha azt az egész ország ismerhette. S végezetül már csak egy kérdés maradt. Vajon a ravasz politikus, a Beatrix királynéval konspiráló Szapolyai István miért követett volna el akkora hibát, hogy néhány nappal Mátyás halálát követően máris beismeri tettét a bártfaiaknak? Nos, kriminalisztikai és nyomozástechnikai szempontból aligha életszerű ez az elképzelés.

6. Nem maradhat ki semmilyen Mátyás személyével kapcsolatos értekezésből, így mostani tárgyalásunkból sem a legfőbb kortárs elbeszélő, Antonio Bonfini és műve. Nemcsak azért, mert ő korszakunk egyik fő – terjedelemre nézvést pedig a legfőbb – elbeszélő forrása, hanem azért sem, mert Dr. Garamvölgyi őt tekinti első és legfontosabb tanújának, egészen pontosan szemtanújának. Ebből a megfontolásból tehát érdemes Bonfini munkájának Mátyás haláláról és annak körülményeiről szóló részét is beemelni vizsgálódásunk körébe.

23 „...presert[im curretis, ne] stipendarii vel alique extranee gentes illic aliquam defessionem facia[nt aut obsid]ionem sew fortalitiu[m] construant, provideatis etiam et ad id pre[meditemini], ut a tantis auguriis et oppressionibus, quibus hactenus regnum H[ungarie u]na vobiscum laboravit, liberetur et regnum illud una vobiscum in pristin[as r]estatuetur libertates.” A forrást ld. az előző jz.-ben.

Kétségtelen tény: Bonfini 1490 áprilisában Bécsben tartózkodott, ekként tehát a király halálának leírását tárgyaló sorait alighanem írásos tanúvallomásként kell és érdemes értékelnünk, ahogyan azt a recenzeált kötet szerzője is tette.²⁴ Mind ez idáig érvelésében nem is szabad és nem is lehet kifogást találni. Ami azonban már módszertani galibát okoz, az eljárásának két további mozzanata. Egyfelől a legcsekélyebb fogalmunk sem lehet arról, hogy a nevezetes napokon a történetíró mennyire volt és lehetett részese a király haldoklása körüli eseményeknek, azaz valóban szemtanúnak tekinthető-e, avagy csak közvetett, noha térben és időben közeli szemlélőnek. Másfelől, s ez talán a fontosabb szempont, miből gondolja az utókor kutatója, hogy a király rosszulletének tüneteit mai szemmel – és főleg szakorvos számára is értékelhető módon – vetette papírra? Távol essék e sorok írójától annak meghatározása, hogy miben is halt meg a király (erről egyébiránt még lesz szó), de az bizonyos, hogy annak leírása csupán egy laikus szöveg. Meg aztán arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy Bonfini mikor (jóval az eseményeket követően, valamikor 1493–1494 fordulóján) és kinek a megbízásából (ekkor már II. Ulászló király fizette munkáját) vetette papírra a fentebb idézett sorokat.

Tisztáznunk érdemes: Bonfini művének mai napig nincs teljes kritikai kiadása, s magyar fordítása – habár páratlan szakmai teljesítmény – mégsem lehet szabályos orvosi leírás, még ha szerzőnk akként kezeli is. Noha Kulcsár Péter fordítása szigorúan szöveghű, de Dr. Garamvölgyi általi értelmezése egy helyütt kissé erőltetett. Önmagában ennek a kicsiny momentumnak nem lenne jelentősége, ha nem a „perbeli érvelés” lényegéhez szolgálna adalékkal. Bonfini előadása szerint ugyanis Mátyás visszatérően a hosszú virágvasárnapi szertartásról, s megtudván, hogy felesége a város templomait járja körbe, minthogy éhes volt, fűgét kért Péter kamarástól. Utóbbi végül állott, rothadt gyümölcessel tért vissza, ami miatt a király éktelen haragra gerjedt. Nos, itt érdemes a szöveg eredetijére és magyar fordítására egyaránt figyelni. Kulcsár Péter remekbe szabott fordítása ugyanis a szöveg eredeti értelmét adja vissza: „ám ez rothadtat, állottat hozott, s amikor belekóstolt, az első falásra úgy felbosszantotta ennek ostoba szolgálata, hogy haragra lobbant”.²⁵ Dr. Garamvölgyi értelmezése szerint (175.) e helyütt nem a kiszolgálásról van szó, hanem arról, hogy a király valóban a füge íze miatt lobbant haragra. Valóban, a vonatkozó szövegrész latin eredetije is így értelmezendő: „ita in primo morsu offensus est *stolido illius ministerio*, ut in iram excanduerit”.²⁶ Eszerint a király számára rögvest az első ízlelésnél kiderült, hogy a füge ehetetlen (hogy mérge vagy természetes romlás miatt, e helyütt mellékes),²⁷ így aligha tételezhető fel, hogy Mátyás akár csak egy szemet megevett vol-

24 Bonfini bécsi jelenlétéhez ld.: *Kulcsár Péter: Bonfini magyar történetének forrásai és keletkezése*. Akadémiai, Bp., 1973. (Humanizmus és reformáció 1.) 198–199.

25 *Antonio Bonfini: A magyar történelem tizedei*. Fordította Kulcsár Péter. Balassi, Bp., 1995. 894.

26 *Antonius de Bonfinis: Rerum Ungaricarum Decades*. IV/1. Ed. Iosephus Fögel-Béla Iványi-Ladislau Juhász. Egyetemi Ny., Bp., 1941. (Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum. Saeculum XV.) 161.

27 Ne feledjük, április elején vagyunk. Mátyás ekkor még érett fűgét aligha kaphatott, csupán aszaltat.

na belőle, mert hát akárhogy is kerülhetett rossz ízű füge a királyi asztalra – ami persze ránézésre még jónak tűnhetett –, azt a feldühödött uralkodó aligha kívánta megenni. Ha pedig így áll a dolog, kötetünk alaptételeinek egyike vész el: Mátyás király megkóstolni ugyan megkóstolta a „mérgezett” fügét, de meg aligha ette. Bonfini szövege is arra utal, hogy az első kóstolás, harapás után érezte, baj van a gyümölcssel. Ha már a feltételezések területére tévedtünk, inkább elképzelhető, hogy egyszerűen kiköpte és dührohamban tört ki. Így pedig a mérgezőelmélet lényege semmisül meg: nem kerülhetett a király szervezetébe mérge. Arról a kriminalisztikai szakíró szerint végül könnyedén megkerült kérdésről nem is szólva, hogy egyetlen szem, bürökkel átítatott füge elegendő-e egy ember halálához vagy a mátyásihoz hasonlatos súlyos rosszulléthez. Mert azt ugye nem gondolhatjuk, hogy Mátyás királyunk, érezve a gyümölcs szokatlanul rossz ízét, mégis többet evett belőle, csupán mert „farkaséhes” volt! Utóbbi felvétel, legyen bármennyire is hipotetikusnak tűnő, szerzőnk érvelésének ismeretében igencsak helyénvaló. Könyvében ugyanis ő maga utal arra, hogy a halál beálltához nem volt mindig elegendő egy egész pohár büröklé elfogyasztása (299.), így aztán egyetlen szem füge büröktartalma – amelynek teljes elfogyasztását sem vélelmezhetjük – még a Bonfinitól ismert királyi rosszullét tüneteit is aligha produkálhatta.

7. Van azonban a források használatának egy másik vetülete is, amit nehéz említés nélkül hagyni. Szerzőnk ugyanis – különösképpen a „gyilkosság” részleteinek és előzményeinek ismertetésekor – bőségesen támaszkodik korábban megjelent „szakírók” munkásságára. Közülük, vállalva a szubjektív válogatás vádját, kiemelhető két név: Grandpierre K. Endre és Steve Nording. Mindketten – természetesen egymástól függetlenül – arra a következtetésre jutottak, hogy Mátyás nem természetes halállal halt meg. Anélkül hogy hosszabban elidőznénk érvrendszerük fölött, pár mondat erejéig mindkét „forrásról” érdemes szót ejteni.

Grandpierre K. Endre *A magyarok titkos története* című, 1991-ben a Titokfejtő Kiadónál megjelent kötete²⁸ lényegében nem szól másról, mint a magyar királyok zömének (így persze Mátyásnak) erőszakos haláláról. Utóbbi „tények” természetesen krónikás forrásokból származnak, noha egyetlen hivatkozással sem találkozunk a kötetben. Erre bizonyára mind Grandpierre Endre, mind pedig az ő szövegét hosszan, majd’ tucatnyi oldalon átemelő és idézőjelek közt vendégszöveggént kezelő Dr. Garamvölgyi László azt mondaná, hogy ez csupán történészi kukacoskodás. Ami egy nemzete múltját eltagadó historikussal szemben persze érthető ellenérv, csupán egy kis hiányossága van. A 21. század digitális világában egyes szövegek párhuzamait vagy akár eredetijét nem különösebben nehéz feladat megtalálni. Nos, csak illusztráció gyanánt

28 Melynek megjelenését a címlap tanúsága szerint „1985-ben a pártállam cenzúragépezete megakadályozta”. A teljes kötetet ld.: <http://www.scribd.com/doc/29424301/Grandpierre-K-Endre-Magyarok-titkos-tortenete> (letöltés ideje: 2012. máj. 30.); html-változatát ld.: <http://www.angelfire.com/realm3/hmult/nepek/mittort2.htm#r0064> (letöltés ideje: 2012. máj. 30.).

idézem Grandpierre K. Endre Károly Róbert haláláról írott sorait, amelyekben a *Chronica Hungarorum* (közérthetőbb és valóságosabb lett volna a Thuróczy-krónika magyar fordításáról említést tennie) szövegét idézi perdöntő bizonyítékként. Amint azonban a szövegnek nemhogy latin nyelvű kritikai kiadását, csupán jegyzetelt magyar fordítását kezünkbe vesszük, rögvest világossá válik, hogy az inkriminált krónikahely nem más, mint egy közismert Horatius-parafrázis.²⁹ Talán nem hihetetlen e sorok írójától a kijelentés: ez a jelenség nem egy alkalommal megtalálható Dr. Garamvölgyi egyik legfontosabb szakirodalmi forrásában. Grandpierre megállapításai talán figyelmen kívül, talán a forrásokban való járatlanságából adódóan finoman szólva is kétségesek. Természetesen mindez igaz a Mátyás halálát leíró részekre is: a nála szereplő (így Dr. Garamvölgyinél szóról szóra olvasható: 185.) 1489. évi váratlan megbetegedés éppen úgy hiányos ismeretekből fakad,³⁰ mint a „reggeli elmaradásának” ismertetése (173.).³¹

Végezetül pedig egy újabb, filológiai szempontból sem érdektelen „szenzációs forrás” Dr. Garamvölgyi „bizonyítási eljárásának” remekei közül: ugyancsak Grandpierre-nél szerepel Mátyás királyunk – a kötet szerint – 1489 májusában „Alfonso calabriai herceghez” írt levele, melyben a király felesége gonoszágáról értekezik, valamint arról, hogy esetleges halála után „amennyiben az megelőzné az övét, ő legyen az uralkodásban utódunk s vegye kezébe a kormányzás gyepőit”, szól az idézet.³² Az első pillantásra meglepő levél tartalmát tekintve azonban korántsem olyan meghökkentő, amint azt Grandpierre, általa pedig Dr. Garamvölgyi feltételezi. Először azonban korántsem érdektelen néhány szót szólni a szöveg történetének.

E sorok írója ugyanis, figyelembe véve, hogy Grandpierre (és tőle teljes terjedelmében átvéve Dr. Garamvölgyi is) magyar fordításban hozza a szöveget – áttekintette az elérhető s magyarul napvilágot látott Mátyás-levélkiadásokat is, de a nevezett dokumentumnak nyomára nem akadt. Így nem volt más megoldás, további keresésre kellett adnia a fejét. Ennek eredményeképpen bukkant rá Berzeviczy Albert Beatrix királynéről írott, máig egyetlen életrajzi összefoglalójának szövegében a Grandpierre Endrénél, így pedig Dr. Garamvölgyi Lászlónál

29 Thuróczy J.: i. m. (11. jz.) 547. (különösen az 512. jz.).

30 Valójában Mátyás 1487 nyara, azaz Bécsújhely bevétele után meglehetősen keveset mozog, amikor csak teheti, hajót használ, ahogyan azt Bécs–Buda és Buda–Bécs utazásaikor tette. Mindez – még ha csak közvetetten is, de – közzvénye előrehaladott állapotára utalhat. A király mozgására ld.: Horváth Richárd: *Itineraria regis Matthiae Corvini et reginae Beatricis de Aragonia* (1458–[1476]–1490). *História*–MTA TTI, Bp., 2011. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 12. – Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 2.) passim.

31 Közismert, hogy korszakunkban a mai értelemben vett reggelit nem ismerték – erre egyébiránt egy helyütt Dr. Garamvölgyi is kitér, de egyetlen szót sem szentel a reggeli elmaradásával kapcsolatos problematikának, pusztán szó szerint hozza Grandpierre szövegét. Csupán késő délelőtti és késő délutáni (*prandium* és *cena*) étkeztek. E. Kovács Péter: *Hétköznapi élet Mátyás király korában*. Corvina, Bp., 2008. 79–80.

32 <http://www.angelfire.com/realm3/hmult/nepek/mittort2.htm#r0064> (letöltés ideje: 2012. máj. 30.)

szereplő magyar fordításrészletre.³³ Ám még ennél is tovább léphetünk némi kuktakodással, s egészen 1898-ig juthatunk a szöveg eredetének vizsgálatát illetően. Ekkor jelent meg ugyanis a *Századok* folyóirat hasábjain Fraknói Vilmos *Mátyás király magyar diplomatái* című tanulmányának tizedik szakasza, amelyik történetesen a minket most érdeklő Sánkfalvi Antal prépost, majd püspök diplomáciai tevékenységét tekinti át a kor pozitivista szemléletének megfelelően.³⁴ Éppen ennek a megközelítésnek köszönhetjük, hogy Fraknói, aki egyébiránt hosszasan idéz a szövegből magyarul, feltünteti forrásának lelőhelyét, s az eredmény elég meglepő. A kérdéses szöveg latin eredetije utoljára Kovachich Márton György kiadásában látott napvilágot a 18. század végén.³⁵ S ekkor éri újabb meglepetés az érdeklődőt: nem levéllel van dolga, hanem egy közel tíz oldalt kitevő követutasítással, melyet, Fraknói véleménye szerint legalábbis, maga a király fogalmazhatott vagy főbb pontjait maga határozta meg.

Nem tartozik szorosan témánkhoz, ám érdekes tudománytörténeti vizsgálódás tárgyát képezhetné, hogy Fraknói, valamint a nála éppen tíz esztendővel később publikáló Berzeviczy szövegünk mely részét tartotta fontosnak magyar fordításban közzétenni. Ha csak ezeket a kiragadott s könnyen hozzáférhető részeket vesszük górcső alá, máris világossá válhat, hogy forrásunkban semmi különös – stílszerűen: „perdöntőt” – nem kell látnunk. Lényege kimerül abban, hogy Mátyás bőven ecseteli sógorának Beatrix terveit és tetteit a hatalom majdani megtartását illetően, de (és most ez az igazán fontos) nyomatékosan felhívja Alfonz figyelmét arra is, hogy ha nem sikerül Beatrix beleegyezésével Korvint még az ő életében királlyá tenni, akkor halálát követően egy újonnan választott uralkodó (különösen, hogy Mátyás világosan látta, a magyar bárók többsége egyáltalán nem vagy nem egykönnyen fog Korvin mellé állni) bizony rútol elbánnhat az özvegygel. Sőt annak még testi épsége is veszélybe kerülhet, így egyértelmű, Mátyás felesége majdani sorsa iránt is aggódik. De hassanak ezek a mondatok bármilyen meglepőnek, újdonságértékük vajmi csekély, hiszen a korszak diplomáciai dokumentumaiban 1488–1490 táján rendre ezekbe a királyné trónutódlásával kapcsolatos kijelentésekbe ütközhetünk,³⁶ amelyek értelem szerűen a történeti szakmunkákban is tetten érhetők.

E hosszúra nyúlt „forráselemzést” követően pár rövid mondatot szentelnünk kell Dr. Garamvölgyi másik fontos szakirodalmi forrásának is. Ennek szerzője nem más, mint Steve Nording, aki *Mátyás király magánélete* címmel publikált 2002-ben egy izgalmasnak ígérkező kötetet. Azt leszámítva, hogy

33 *Berzeviczy Albert*: Beatrix királyné 1457–1508. Történelmi élet- és korrajz. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1908. 445–446. – E kötet digitális változatban is elérhető az interneten: <http://mek.oszk.hu/05800/05825/index.phtml> (letöltés ideje: 2012. jún. 1.).

34 *Fraknói Vilmos*: Mátyás király magyar diplomatái. *Századok* 32. (1898) 870–875.

35 *Martinus Georgius Kovachich*: *Scriptores rerum Hungaricarum minores*. I. Typ. Univ., Budae, 1798. 341–350.

36 Pl. Trotti Jakab ferrarai követ jelentése Milánóból, melyben bőségesen szó esik Beatrix trónutódlási terveiről. *Berzeviczy Albert*: Aragoniai Beatrix magyar királyné életére vonatkozó okiratok. MTA, Bp., 1914. (Magyar Történelmi Emlékek I.: Okmánytárak 39.) 124–126.

hivatkozások terén utóbbi szerző sem kényezteti el az érdeklődőt, Dr. Garamvölgyi bátran tekinti ezt a művet is forrásnak és – munkamódszerének megfelelően – hosszasan idéz tőle (például 226.). Nos, anélkül hogy bővebb kommentárt fűznénk hozzá, itt az ideje elmondani, hogy a Steve Nording valójában írói álnév. Ezt a tényt az olvasó számára Dr. Garamvölgyi sehol sem jelzi, minthogy a jelek szerint talán maga sincs tisztában a helyzettel. A jó hangzású angolszász név ugyanis nem mást takar, mint Nemere Istvánt, korunk egyik, a történelemtől az uforejtélyig terjedő témakörben alkotó, „titokfejtő” íróját. Ez a kötet is bekerült tehát egy 15. századi témájú, „tényeken alapuló” monográfia forrásmunkái közé.

8. Ha már módszertani fejtegetésekkel kezdődött e kis írás, a befejezéshez közeledve is helye van egy metodikai észrevételnek, amely Dr. Garamvölgyi Lászlónak a főszereplők megítélésére vonatkozó szempontjait segít megismernünk. Műve elején határozottan kijelenti, hogy: „A kriminalisztika túllép a cselekmény befejezésénél, hiszen a következményekre is kíváncsi (kauzalitás), amelynek precíz tisztázása elengedhetetlen.” (13.) Tehát lássuk, mi is történt Mátyás halálát követően, ami azt igazolná, hogy a nagy király előre eltervezett összeesküvés áldozata lett. Szerencsés módon az utóbbi esztendőkből – a valóban fontos forrásnak számító Bonfini munkáján kívül – részben Kubinyi Andrásnak és E. Kovács Péternek, részben pedig Neumann Tibornak köszönhetően minden eddiginél jobban ismerjük az 1490–1492 közötti másfél-két és fél esztendő politikai és katonai eseményeit.³⁷ Mindezen eredmények alapján bátran kijelenthető, hogy a legcsekélyebb jele sincs annak, hogy Beatrix és állítólagos tettestársai (Szapolyai István, Bakóc Tamás, Bátori István stb.) előre összehangolt lépéseket tettek volna a királyné trónra segítségét illetően. Sőt Beatrixot épp Bakóc és számos báró együttes akaratából távolították el a hatalomból. Ebből fakadóan sokadszorra adódik a kérdés: Dr. Garamvölgyi vajon tudatosan feledkezik meg ezekről a kutatási eredményekről (netalán egyáltalán nem ismeri őket) vagy pedig egészen egyszerűen politikai antitalentumoknak tekinti a kor legfontosabb döntéshozóit? Ráadásul egytől egyig az összeset. Vajon Bakóc vagy Szapolyai szellemi képességei csupán odáig terjedtek, hogy megölték a királyt, aztán várták, hogyan alakulnak a dolgok? Nem számoltak az osztrák, lengyel és cseh trónkövetelőkkel? Megfeledkeztek a török katonai erejéről? Jelenlétkelennek tekintették volna a legnagyobb világi birtokos Korvin János katonai erejét? Aligha.

De akad itt még egy szempont, Beatrixé. Abban teljes mértékben egyet lehet és kell értenünk Dr. Garamvölgyivel, hogy a királyné élénk levelezést folyta-

37 *Kubinyi A.*: Két sorsdöntő esztendő i. m. (6. jz.); *E. Kovács Péter*: Magyarország és Nápoly kapcsolatai a Mátyás-korban. In: *Tanulmányok Szakály Ferenc emlékére*. Szerk. Fodor Pál–Pálffy Géza–Tóth István György. MTA TKI, Bp., 2002. (Gazdaság- és társadalomtörténeti kötetek 2.) 229–246.; *Neumann Tibor*: II. Ulászló koronázása és első rendeletei (Egy ismeretlen országgyűlésről és koronázási dekrétumról). *Századok* 142. (2008) 315–337.; *Uő*: Bátori István politikai szerepe II. Ulászló uralkodása alatt (1490–1493). *Szabolcs-szatmár-beregi Szemle* 44. (2009) 83–127.; *Uő*: Békekötés Pozsonyban i. m. (8. jz.).

tott itáliai rokonaival, szövetségeseivel. Afelől sem lehet kétségünk, hogy e levelek között volt bizony többé-kevésbé titkos jellegű is, erről a mára publikált követjelentések szép számban adnak hírt. Ugyancsak nehéz lenne tagadni azt a tényt, hogy Mátyás felesége a legkevésbé sem nézte jó szemmel férje törvénytelen fia trónra juttatásának és Sforza Biankával való házasságának tervét, ezt ugyancsak több levél és követjelentés támasztja alá. Ám mindezek dacára egy súlyos jogi-politikai szempontot nem hagyhatunk figyelmen kívül. Mégpedig azt a korszakunkban magától értetődő, de az utókor kutatói – s Dr. Garamvölgyi – által is oly sokszor mellőzött tényt, hogy a királynéi hatalom voltaképpen csak a királyival egyetemben, a férj-király hatalmával együtt értelmezhető. Ebből eredően Beatrix számára az egyetlen biztosíték, hogy a hatalom csúcsán vagy annak közvetlen közelében maradjon, nem volt más, mint Hunyadi Mátyás minél hosszabb ideig tartó uralkodása (a fentebb idézett „perdöntő” követutasításban maga Mátyás is utalt erre). Azzal ugyanis – ha a Dr. Garamvölgyi általi önálló királynéi „irodát” és „kémhálózatot” feltételezzük is – tökéletesen tisztában kellett lennie, hogy sem a magyar bárók (így állítólagos tettestársai: Szapolyai vagy Bátori), sem a politikai nemzet, azaz a nemesség nem látott volna szívesen asszonyt a magyar trónon. Ha pedig erről nem lehetett szó, akkor csak abban reménykedhetett, hogy férje még életében úgy határoz, hogy őt teszi meg utódjául, egyfajta sajátos kormányzói-helytartói tisztségben. Ám ha erre számított, e döntés megszületéséig és nyilvánosságra hozataláig a legkevésbé sem állt érdekében Mátyás meggyilkolása. Így a *cui prodest?* talán kriminalista szemmel sem elvetendő elvét tekintve legalábbis halovány kételkedésünket érdemes rögzíteni Szerzőnk álláspontjának helyességét illetően.

9. Végezetül nem kerülhető meg, hogy szó essen arról, hogy a magyar középorkutatók zöme mit is gondol valójában Hunyadi Mátyás haláláról és annak körülményeiről. Meglepetésre nem kell számítania az olvasónak, az eddigiek alapján talán világossá vált, hogy sem e sorok írója, sem pedig korunk történészei nem állítják kizárólagos jelleggel, hogy Mátyás király természetes halállal halt volna meg. Emlékezzünk Kubinyi András korábban idézett álláspontjára, aki szerint a mérgezés sem elvethető, csak sokkal kevésbé valószínű, mint más lehetőségek. Hunyadi Mátyás valóban történelmi léptékű jelentősége aligha halálának körülményein múlik. Eszerint tehát a szerző és „a történészek” közötti szembenállás lényegesen kisebb mértékű, mint ahogy azt az ismertetett kötet sugallja. Sőt alkalmasint efféle ellentét nincs is.

Van azonban ellentét a két fél között máshol. Abban ugyanis a recenzens vitatkozni kíván – és érveire minél szélesebb közönség figyelmét fel kívánja hívni –, amiről voltaképpen az eddigi oldalak is szóltak, hogy Dr. Garamvölgyi Lászlónak a szenzációsnak egyáltalán nem mondható végkövetkeztetéséig vezető útja hemzseg a szakmai tévedésektől, hibáktól és módszertani képtelenségektől! Ám ha a helyzet ennyire egyértelmű – teheti fel a kérdést az érdeklődő –, vajon miért volt szükség egy tanulmány méretű recenzióra?

A válasz és a megoldás nem csupán szakmai ügy. Óhatatlanul is érintenünk kell a történettudomány megítélését és az érdeklődő külvilággal való kapcsola-

tát. Képzelnék el egy pillanatra, hogy valaki előállna egy nagy terjedelmű kötetel, melynek alaptétele, hogy a Nap a Föld körül kering. Legfőbb bizonyító érve az lenne, hogy lám-lám! naponta kinézve az ablakon bárki láthatja, hogy a fényes égitest szépen körbejárva a horizontot minden esetben keleten tűnik fel és nyugaton válik láthatatlanná stb. Aligha kell magyarázni, rögvest neveltség tárgyává válna a szerző és műve egyaránt, hiszen tételével és igazolási eljárásával szemben részben kiváló szakemberek közössége, részben a biztos köztudatot képviselő közvélemény hördülne fel, mondván, aki a csillagászathoz, fizikához nem ért, ne írjon a témáról könyvet. S lássuk be, ebben azért akad némi megfontolásra érdemes igazság.

A történelemmel azonban nem pontosan ez a helyzet, ami természetes és egészséges folyamat eredménye. A természettudományokhoz képest vele szemben sokkal nagyobb az érzelmi töltet, a pusztán kíváncsiság vagy az igény aktuális érdekekhez való alkalmazására. Ezekből adódóan figyelem is több jut rá sok más tudományághoz képest. Csakhogy néha átesünk a bizonyos szólásbéli ló másik oldalára. Azon túlmenően, hogy a történettudomány művelőit néha nem is tekintik szaktudást igénylő diszciplína képviselőinek, e tudományterület sorsa olykor a labdarúgással és a politikával látszik egybefonódni: azaz „mindenki ért hozzá”, vagy ha mégsem, határozott véleménye azért mindenkinek akad róla. Ráadásul a természettudományoktól eltérően valóban sokkal nehezebb e tudomány esetében megfellebbezhetetlen igazságokról, alkalmasint axiómákról beszélni, ezért a szakmai vita és az új szempontok, kérdések felbukkanása természetes folyamat. Ha azonban ezt tetézi a korszakról korszakra változó (jobb esetben) társadalmi, (rosszabb esetben) politikai nyomás, akkor az erősen képes rombolni (és rombolta/rombolja is) az e tudományágba és művelőibe vetett bizalmat.

Bárhogyan csűrjük-csavarjuk is mondandónkat, tagadhatatlan tény, hogy a források és az alapvető módszertani és kutatástechnikai fogások ismerete nem mellőzhető történeti tárgyú munka készítésekor. Ezek egyikének-másikának vagy – mint recenzeált kötetünk bizonyítja – többségének elmaradása tagadhatatlanul kárt okoz a tárgyalt téma jelenkori és későbbi megítélésében (képzelnék el: eztán minden magára valamit is adó, alapos irodalmi tájékozottságú Mátyás-életrajzban legalább néhány sort illendő szentelni e kötet megállapításainak és számtalan tévedésének), s szükségszerűen téves rész- és végeredményekhez vezethet. Ez azonban a kisebbik, egy szűkebb tudományos közösséget érintő probléma. Annál jelentősebb viszont az, hogy a kötet „módszertanával”, a közvélemény vélt vagy valós álláspontját, érzelmeit kiszolgáló szemléletével, nehezen nyilvántartható mennyiségű tárgyi hibájával alighanem kevéssé válik hasznárra korunk történelemszemléletének. S az erre való figyelem felhívása erkölcsi és munkaköri kötelezettsége egy magyar történésznek.

Horváth Richárd